

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
În străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDAȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Alexandru Ni-
colescu, Dr. Alexandru Rusu și
Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:
»Cultura Creștină«.
Balázsfalva.

Gânduri de actualitate.

Școlile noastre secundare au sfârșit anul acesta cu instrucția mai curând decât de altădată. La începutul anului școlar am nădăjduit, că crâncenul războiu se va curmă și se va putea continua munca instrucției în pace și liniște. Dar nădejtile de mai bine nu s'au împlinit. Puhoiul de sânge tot mai mult crește, mormanele de leșuri omenești tot mai mari se ridică, țara tot mai multe brațe cere, așa că țarinele noastre au rămas fără brațe muncitoare. Și fiindcă țara care vrea să-și asigure deplină birunță, nu e destul să aibă numai oameni pe linia de bătaie, ci trebuie să-și asigure și recoalta, alimentele, ale căror lipsă poate să pricinuească nereușita războiului, s'au luat măsuri, ca, terminându-se mai curând anul școlar, tinerii să ia în mână sapa și grebla și să suplinească pe tații și frații lor cari își fac datoria pe câmpul de luptă.

Dacă și într'alți ani s'au sfătuit elevii liceelor noastre să petreacă în muncă vacanțele, ajutând pe părinții lor, cu atât mai mult trebuie să fie îndemnați să o facă aceasta acum. Elevii, lucrând în vara aceasta, își vor împlini datoria ce au față de ei înșiși și față de familiile lor, asigurându-le hrana, și față de patrie, contribuind, în aceste vremi de grea cumpănă, cu munca și sânguința lor la bunăstarea economică a țerii și, astfel, la sfârșitul fericit al războiului. Acela, care în această vară nu va lucra cu toată sânguința, păcătuește împotriva patriei, întocmai cași soldatul, care nu rămâne credincios stindardului sub care a jurat.

În vara aceasta mulți vor ajuta la munca câmpului, cari în alte veri nici în mână n'au prins vre-o unealtă economică. Și e bine așa. Ar fi bine să cunoască toți intelectualii — domnii — ce înseamnă a câștiga pâinea în sudoarea feții, să vadă toți că orice fel de muncă e folositoare și de lipsă, dar dintre toate munca țeranului e cea mai de lipsă și cea mai folositoare. Dacă generațiile tinere care învață carte, cu gândul la vre-o carieră rentabilă, vor avea modru să prețuească și să cinstească munca țeranului, nu se vor înstrăina de pătura țărănească. Intelectualii ajunși să ocupe dregătorii, nu se vor gândi la căpătuirea lor, la îmbogățirea cu orice preț, la jupuirea poporului, nu vor abuză de ignoranța țeranului, ci se vor nizuși să devină adevărați luminători și conducători, ocrotitori și sprijinitori ai poporului.

Suntem nație cu clasă cultă de ieri de alaltăieri și, totuși, e așa de adâncă înstrăinarea între popor și domni — clasă mijlocie nici nu avem —, cașicum această divizare între domni și țerani ar există de veacuri.

Dacă vei socoti că pricina acestei înstrăinări ai aflat-o în disprețul intelectualului față de munca grea, obositoare, de sudori plină a țeranului, n'ai dat de cauza adevărată. Adevărata cauză a acestei înstrăinări consista în lipsa religiosității la clasa cultă. Slujbașul nereligios va jupuși poporul, tocmai pentru că îi disprețuește religiositatea pe care o socotește de bigotism; intelectualul necredincios, poate, vorbește la adunări despre dragostea de limbă și de lege, dar acest cuvânt: lege, e numai frază goală în gura lui, în inima lui socotește că religia e un malum necessarium, bună pentru „proști“, și și pentru dânșii până la o vreme. Țeranul, apoi, cu fireasca lui inteligență, pătrunde ușor situația, vede că acei domni, cari nu umblă la biserică, nu se spovedesc, nu postesc, nu țin legea creștinească, nu pot să fie binevoitori țărănimii; îi și scoate îndată din corpul nației românești și zice: Noi, proștii, suntem Români, ei îs domni. Natural că, tocmai pentru aceasta, țeranul nu mai are încredere în intelectuali, nu-i recunoaște de conducătorii săi, nu le urmează povețele.

Orice desbinare e primejdioasă, dar mai primejdioasă e desbinarea aceasta care de fapt există între țerani și între pătura cultă. Suntem popor mic și, în vălmășagul popoarelor, ușor ne putem pierde, dacă nu vom trăi în strânsă unire, împlinindu-ne fiecare datoria, clasa cultă conducând și luminând

poporul, iar poporul urmând cu credință pe conducătorii săi. Cum să se facă această unire? Să se lapede poporul de credința sa? Să ne ferească Dumnezeu de așa gând. Vedem doar că tocmai pe vremea acestui războiu credința se întărește, își recâștigă locul de cinste chiar și în țerile, unde până aci biserica lui Hristos a fost huiduită.

Când ai parte de fericire și îndestulare, încă mai poți să trăiești fără să știi de Dumnezeu, dar când greul vieții te apasă, când pronia cerească, ca să te trezească din amorțeală, îți trimite necazuri, te cearcă cu boale, cu suferințe și primejdii — războiul acesta încă este o cercare a lui Dumnezeu —, dacă nu ți-a rămas credința în Dumnezeu, cine te va mângăia, cine-ți va usca lacrimile, cine-ți va da nădejdea unui viitor mai bun? Să nu ne vină dar în gând, dar niciodată, să răpim poporului credința, ci să o curățim, să o adâncim. Credința tare, curată, creștinească în popor și la intelectuali, este cheazășia viitorului nostru. Dacă Heine, dupăcum însuș spune, și-a ars poeziile sale ateiste, zicând că e mai bine să ardă poeziile decât autorul acelora, dacă el, doborât de boală, a avut lipsă de Dumnezeu, de ce să ne lăpădăm de credința lui Hristos tocmai acum în vremea acestei răzstrști generale? Tocmai acum să se afle ziare românești, cari să blasfemeze pe Hristos, punându-l într'un rând cu Buddha, Mohamed; ziare, cari în simplitatea lor se întrebă ce va putea face Dumnezeu, pe cine va ascultă, fiindcă toate popoarele dela el cer biruință armelor?

Cauza acestor apariții bolnave în societatea noastră cultă este că intelectualii noștri ar vrea să se ferească de superstițiile poporului, și nu au apoi putere să se ridice la religiositatea curată, la credința neprihănită. Pe credincioșii noștri dela sate îi desprețuesc, iar în orașele mari, dacă tocmai li-se dă ocazie să petreacă acolo la studii, nu văd, fiindcă nu vreau să vadă, frumoasa vieață religioasă ce pulsează în acele, atenția li-e atrasă numai de vieața stricată a cafenelelor și a lăcașurilor de desfrâu. Intelectualul nostru e dus în rătăcire, cetind pe apucate, nu cărțile savanților, ci pamflete scrise de mercenari ai științei, și cred că în câteva ceasuri au ajuns să cunoască întreagă știința omenească și să pătrundă toate tainele firii.

Nevoia de a ne reîntoarce la plug, la munca câmpului să o socotim ca un semn al pronie cerești, care ne îndeamnă

să părăsim rătăcirea de până acum. Trebuie să înțelegem cătăria neamului stă în unirea tuturor forțelor. Deci să fim unațerani și intelectuali și să fim tari întru împreunarea credinții. Să nu fim desbinați în țerani și domni, ci să fim toți creștini și Români. Să ne coborîm la țerani, nu ca să împărțăm superstițiile lor, ci ca să-i ridicăm la adevărata religiozitate, să-i învățăm să se închine cu duhul și cu adevărul.

Să nu se teamă intelectualul nostru că, ținând tare la credință, nu va putea să devină om de știință. Știința nu te face necredincios. „Trebuie să vezi, spune renumitul astronom Herschel, că oricât de îndelungată să-ți fie viața și oricât de mari forțele sufletești, tot nu vei putea să ajungi numai până la adevăratele hotare ale științei și să întrezărești numai nemărginitele împărății, unde cugetarea omenească n'a pătruns, dar care înaintea supremei Ființe, ale cărei urme se observă în făpturile ei, sunt tot atât de cunoscute cași cele mai evidente adevăruri.“

Dr. ALEXANDRU CZIPLE.

O nouă Biblie românească.

— Biblia Sfântului Sinod. —

În sesiunea de primăvară a acestui an, Sfântul Sinod al bisericii române autocefale a dat binecuvântarea sa pentru punerea în vânzare a Bibliei tipărite de comisiunea aleasă din sânul său. Titlul întreg al cărții e următorul: „Biblia adică Dumnezeuasca Scriptură a Legii vechi și a celei nouă. Tipărită în zilele Majestății Sale Carol I Regele României. Ediția Sfântului Sinod. București Tipografia cărților bisericești 1914“. Cartea cuprinde 1646 p. în 8°, și se vinde, după calitatea hârtiei, cu 15, 10 și 4 lei. Prețul e într'adevăr bagatel, socotind hârtia cea bună și tiparul frumos, ales cu mare gust.

Această carte e cea dintâiu Biblie românească, tipărită cu litere latine de o autoritate bisericească românească, și umple un gol, căci astăzi, chiar și în cler, lucru destul de dureros, sunt mulți, cari nu mai pot merge bine pe potcoavele cirilice. Aceștia au deci nevoie de o ediție cu litere „străbune“, căci cele tipărite de societatea biblică britanică, cari mișună prin toate părțile locuite de Români, sunt slab lucrate, chiar și când ele au fost date pe mâna unui om ca răposatul Dr.

Nitzulescu, fost profesor la facultatea de teologie din București, al cărui Testament Nou a fost foarte aspru judecat de Academia română.

Ediția cea dintâiu a Sfântului Sinod dela București nu are nici o prefață, dela care am fi putut aștepta interesante lucruri asupra textului original ebraic și grecesc, ce a fost luat de bază, înțelegem edițiunile, apoi asupra ediției românești, care a fost călăuza acestei lucrări, și, nu fără de interes ar fi fost câteva vorbe asupra principiilor limbistice introduse pentru prima oară în această carte. Anumite vorbe nu le mai scrie Biblia dela București, cum le scrieau cei vechi; ar fi trebuit să ne spună, de ce, din ce cauză? Ceeace e așa de dorit pe pagina primă a acestei cărți, poate că se va spune în revista oficială a Sinodului, care nu va intra însă în toate casele, unde se va găsi Biblia.

Punând alături Scriptura edată de Blăjeni cu cea publicată de Sinodul din București, ușor îți va fi să observi, că editorii celei din urmă au luat ca text bun pe cel blăjan, care e schimbat numai în puține locuri. Aceasta e bine, căci textul, ce a trecut mai în urmă prin mâna lui Clain, care eră nu numai un bun teolog și limbist de frunte, ci și un foarte de seamă orator bisericesc, care știea cum să vorbească la inima poporului, e un text bine lucrat, îmbrăcat în o frumoasă limbă poporală. Schimbările sunt puține în Scriptura cea mai nouă dela București, și unele dintr'însele sunt adevărate îndreptări, altele sunt schimbate greșit, iar altele rămân discutabile. Nu poate cere nimeni un studiu așa de plictisitor, care să se întinză asupra întregii lucrări, atât de vaste; va ajunge să se arate din fiecare categorie de schimbări câteva, ca să-și poată face omul o idee despre carte.

Comisiunea însărcinată de Sfântul Sinod cu revizuirea Bibliei a avut înaintea ochilor săi pe credincioșii de sub jurisdicțiunea Sinodului, a trebuit să facă o publicațiune, care să fie pentru folosul sufletesc al acestora, cari trăesc în Muntenia, Oltenia, Moldova și Dobrogea. În aceste părți, „soția“ se numește cu alt nume „femea“, iar cuvântul „măiere“ denoată ceva necinstit. Biblia de Buzău a ținut cont de această împrejurare, și pe când în traduceriile ardelenesti găsim „măiere“ în înțelesul de femea cinstită, în cea de Buzău dai prețutindenea de „femea“. Biblia Sfântului Sinod încă întrebuințează cuvântul „femea“, însă amestecat cu celalalt, care în

Țară nu sună bine. De ex.: „și au făcut Dumnezeu coasta, care o au luat din Adam, muiere... Și a zis Adam: ...aceasta se va chema femee“¹⁾). Textul grecesc are în amândouă locurile: γυνή. E bine, că s'a introdus pentru cei din țară, eră chiar necesar să se facă, cuvântul „femee“, dar trebuia să fie în tot locul. Într'alte locuri sunt schimbări, cari trebuie să fie aprobate de orișicine. Așa e de pildă „tot pomul frumos la vedere și bun la mâncare“²⁾, în loc de „tot lemnul șcl.“. Lemnul nu poate fi bun la mâncare, ci numai pomul, respective roadele lui. E adevărat, că grecescul ξίλον, ca și vorba din textul original Ψ, înseamnă numai „lemn“, ori, dacă vrei, și arbore, însă scopul traducerilor Scripturii e să redea senzul Scripturii și nu să traducă cuvintele, ca elevii din liceu. În acest senz socotită traducerea, nu putem decât să aplaudăm, chiar dacă teologii pedanți ar strigă în gura mare, că s'a schimbat textul Scripturii. Melius reprehendant gramatici, quam non intelligent populi! Lucrul îl întâlnim de altfel și la Clain, care în acelaș verset, aceeaș vorbă, pe care mai înainte o redă cu „lemn“, o tălmăcește apoi cu „pomul“ (științei binelui și a răului). Tot o îndreptare e, când spune Dumnezeu Jidovilor, că și-a adus aminte de legătura ce a făcut-o cu ei, și de aceea are să-i scape din robia Eghiptului. La cei vechi vorba „legăturii“ eră exprimată ori cu „diata“ ori cu „făgăduința“; Sfântul Sinod pune bine: „mi-am adus aminte de legătura voastră“³⁾, care ar fi fost mai exact: „de legătura făcută cu voi“. Foarte bine e zis: „dacă sarea se va strică“⁴⁾, în loc de vechiul: „se va împuți“. Nu mai încape îndoială, că schimbarea vorbeii străine „fazee“ cu românescul „paști“ e cât se poate de norocoasă.

Ceeace trebuie în special accentuat, e interpunctia, a cărei menire e să ușureze înțelesul. Cei vechi nu știau atâta carte, și de aceea și interpunctia lor e plină de greșeli, cari încurcă uneori înțelesul. Fie zis spre cinstea Bibliei Sfântului Sinod, interpunctia în această carte e luminoasă, dacă se poate întrebuința această vorbă pentru a arăta, cât de mult contribuie la luminarea înțelesului.

1) Cartea facerii 2, 23—24.

2) Cartea și cap. cit. v. 9.

3) Eșire, 6, 5.

4) Mat. 5, 13.

Sunt unele schimbări, nu prea puține, cari nu sunt de loc norocoase. Pentru aceeaș vorbă, caută ediția nouă două, fără să fie nevoie de ele, căci înțelesul nu suferă din pricina întrebuirii unui cuvânt de două ori. Traducerea dela Blaj spune: „și toată verdeța țarinei mai înainte de ce s'a făcut pre pământ, și toată iarba țarinei mai înainte de ce a răsărit“¹⁾. Cea nouă dela București zice: „și toată verdeța câmpului.. toată iarba țarinii...“, cu toate că în textul grec, e ἀγροῖν pentru amândouă locurile. Voind să încunjoare un pleonasm, Bucureștenii zic: „aceasta este cartea facerii cerului și a pământului, când și în care zi au făcut Dumnezeu cerul și pământul“²⁾; Blăjenii ziceau, după textul grecesc: „aceasta este cartea facerii cerului și a pământului, când s'au făcut, în care zi au făcut Domnul Dumnezeu cerul și pământul“. Dacă voim să traducem exact textul original, cu care nu se potrivește traducerea celor Șaptezeci, ar trebui să zicem, întrebuirând stilul poporal al Bibliei: „aceasta este cartea facerii cerului și a pământului, în ziua, în care a făcut Dumnezeu din nimica cerul și pământul“. Am schimbat cele două verbe: „a face“ și „a face din nimica“ (= a crea), schimbându-le locul, ca să se poată forma o frază românească cum se cade, care să spună tot ce e în original. Nu înțeleg, ce rost poate avea înlocuirea textului vechiu: „nu plouase Dumnezeu pre pământ“³⁾, cu: „nu dedese Dumnezeu ploaie pre pământ“; nici: „ai suferit și rabzi și pentru numele meu téi ostenit“⁴⁾ cu: „ai purtat și ai răbdare, șcl.“, care schimbare nu redă înțelesul textului ce a servit de bază traducerii. De asemenea nu poate fi socotită de bună schimbarea aceasta a topicei: „cel ce are ureche auză, ce Duhul zice bisericilor“⁵⁾, ce suna mult mai frumos în cea veche: „cel ce are ureche auză, ce zice Duhul bisericilor“. Nici nu are rost lăsarea afară alui „este“ la sfârșitul acestei propozițiuni, cu toate că fraza nouă e mai frumoasă: „jugul meu este bun, și sarcina mea ușoară este“⁶⁾. Ca și la lucrurile vechi, și la Sfânta Scriptură găsim ceva rugină, foarte prețioasă, care dă valoare obiectului, de care, prin urmare, nu trebuie să ne lăpădăm. -- Unele greșeli pot să fie treceri cu vederea, cum e adaugerea particolei acuzativului acolo, unde nu e necesară: „și luând *pre* cele șapte pâini“⁷⁾.

¹⁾ Facere 2, 5. ²⁾ Facere 6, 4.

³⁾ Facere 2, 5. ⁴⁾ Apocalips 2, 3.

⁵⁾ Apoc. 2, 29. ⁶⁾ Mat. 11, 30. ⁷⁾ Mat. 15, 36.

Dacă e o greșală groasă „mielul pascal“¹⁾, care vorbă nu există în dicționarul limbii populare, și nu e bună înlocuirea vorbei „jidov“ cu „Evreu“, trebuie socotit ca o greșală destul de mare faptul, că se mențin unele ebraisme, cari strică și conturbă înțelesul, cum e următorul: „pământul, pre care s'au sălășluit, întru care au și lăcuit *pre dânsul*“²⁾. Nu cred, că e bine, că a menținut vorbe ca „volnicie“ în loc de „voie“ „i-a dat lui volnicie să mânânce dintr'însele“³⁾. E bine, ori rău, că a menținut vorbe ca „norod“ ori „slavă“, cel dintâiu fiind dat afară încă de Șaguna, e greu să judeci; aceasta trebuie să fie cumpănită după mintea poporului din Țară; în Transilvania sunt mai multe, cele mai multe părți, unde aceste două vorbe nu sunt înțelese.

Ediția de București încearcă să aducă limba Scripturii cât se poate mai aproape de graiul obișnuit astăzi. Dacă iai în mână o carte scrisă înainte cu 60 de ani, și o compari cu una apărută în zilele noastre, te miri de schimbările de pronunță, ce le găsești. Fiind traduceri noastre ale Bibliei mai de demult, au încă pronunța cea veche, care se poate fixa în ortografia cu slove, unde nu a putut pătrunde ciparianismul. Cercând să se apropie tot mai mult de scrisul de astăzi, ediția Sfântului Sinod scrie: „care“, „cerul“, „întru“, „șaptea“ și „cătrea“, cari până acum se scrieau: „carele“, „ceriul“, „întru“ (verb), „șéptea“, „cătră“. Dacă așa de tare se apropie de ortografia de astăzi, nu putem să înțelegem, pentruce nu scrie particola acuzativului „pe“, ci trebuie să o scrie după legea veche: „pre“. Această apropiere, după pronunța de astăzi din București, lasă încă deschisă chestiunea, dacă e bună ori rea. Primindu-o de bună, cum limba noastră nu este destul de fixată, am putea expune limba Scripturii la prea multe schimbări, ce nu e în interesul Scripturii. Apoi, dacă ține cont de legile gramaticale așa de mult, cum de vine să scrie: „a zis Moisi cătră popor“⁴⁾ și: „au zis Dumnezeu cătră Moisi“⁵⁾. Cum de „Dumnezeu“, „Domnul“ și „Isus“ se construiesc în persoana a treia dela perfectul compus cu plural, iar în celelalte toate cu singular?

Scriptura e o carte, pe care în unele locuri nici cei mai consumați teologi nu pot să o înțeleagă, decumva nu fac studii

¹⁾ II. Paralip. 35. 1. ²⁾ Eșire 6, 4. ³⁾ Eclisiast 5, 18.

⁴⁾ Eșire 14, 15. ⁵⁾ Cartea și cap. cit. v. 15.

serioase. De aceea, nu numai cei dela Blaj, dar și editorul Bibliei de Buzău a recunoscut necesitatea notelor explicatoare. A lăsat la o parte textele paralele, a publicat însă câteva note, cari le credeă necesare pentru înlesnirea înțeleșului. Aceste note nu trebuiau să lipsască mai ales în Biblia din București. Noi preoții din capitala României am rămas uimiți, când am văzut, că pocăiții nu numai că poartă Biblia în totdeauna cu ei, Testamentul Nou și Psalmii, dar sunt gata orișicând să-ți dovedească greșelile lor cu texte, pe cari numai decât le gășesc. Cum de acum înainte se speră să fie Biblia mai la îndemâna oamenilor, iar oamenii se vor întâlni prin fabrici și la alte lucrări mai adeseori cu pocăiții, decât cu preoții: cine le va explică locurile grele de înțeleș? Pocăitul, ale cărui vorbe prind așa de tare. Dacă are credinciosul o ediție cu note scurte, și numai acolo unde trebuie, însă bune, nu va da niciodată credință pocăitului. Dacă ediția noastră nu ar fi început fiecare verset dela începutul șirului, ci numai când s'ar fi început un nou șir de idei, s'ar fi câștigat mult loc, care ar fi putut ajunge pentru note, și s'ar fi putut ușură înțeleșul. Aceasta nu ar fi fost o înnoire, căci o gășim și la edițiile cele mai științifice.

Cartea e prea mare în un singur volum, dela pag. 816 trebuia să se facă un volum nou. Apoi trebuie legată, căci altfel se strică ușor, i-se prăpădesc foile, și atunci țăranul nu o mai cetește bucuros. Pocăiții le leagă solid și cu gust Bibliile lor; așa trebuie să facem și noi.

În Țara Românească se dau foarte mulți bani pe publicațiunile religioase, căci lucrurile sfinte sunt mult prețuite. Credem deci, că această ediție va trece repede, și va contribui mult la ridicarea spiritului religios.

Dr. IOAN BĂLAN.

Unirea Bihorului din 1737.

— Răspuns dlui Gruia („Rev. Teologica“, Sibiu 1914 Nr. 1—2). —

(II.)

II. Probe indirecte.

Între datorințele impuse lui Meleție Kováts, episcopul sufragăan din Oradea, una dintre cele mai însemnate eră datorința de a vizită parohiile. Deja în 14 Noemvrie 1748 apare patenta împărătesei Maria Terezia, în care i-se amintește această dato-

rință, dându-i drept să viziteze toate comunele și bisericile din dieceza Orășii, cassând eventualele abuzuri, ce s'ar fi încuibat în biserică și provăzând pe credincioși cu sfaturile necesare. Împărăteasa poruncește apoi tuturor credincioșilor, că nu numai să nu împiedece pe episcop în vizitațiuni, ci să-i steie chiar într'ajutor, deschizându-i cale liberă la biserici, capele, precum și la vizitarea clenodiilor, ornamentalelor bisericesti, descoperindu-i bunurile, proventele bisericilor; primindu-l atât pe el, cât și pe oamenii lui, cât mai ospital¹⁾.

Dar cu toate, că patenta aceasta a apărut deja în 1748, pe Meleție nu-l aflăm în vizitațiuni, decât numai în 1750. Cauza întâzierii ușor o putem explica, dacă ne vom cugeta la grelele conflicte, ce s'au ivit deoparte între Orădani și Meleție, de altă parte între Meleție și episcopul latin²⁾.

Pe lângă patenta aceasta mai primește episcopul Meleție și o altă îndrumare dela episcopul Forgách, în care totodată i-se spun și întrebările conform cărora are să facă vizitațiunile³⁾. Ele sunt următoarele:

1) »Maria Theresia Dei Gratia ... etc. Cum fidelis noster Rev. Meliteus Kovács eppus ecclesias ... visitare ... cupiat ..., Nos ... firmiter praecipientes comittimus et mandamus, ut dum et quando praenominatus Eppus ... cum praesentibus benignis Patentibus Litteris nostris ad peragendum praetactarum Ecclesiarum, Templorum et parochiarum in antelata Dioecesi Magno-Varadiensis existentium visitationem, Vestri in medium aut ad vos pervenerit, Vosque aut Vestrum aliquem cum iisdem convenerit, exhunc Ipsum Eppum non solum in Officio hoc Visitationis et dispositiones rite exequendo, nullatenus turbare, impedire ... audeatis, quin potius praefatis omnibus ecclesiis, Templis, parochiis ... reseratis liberum ad easdem et eadem eidem Eppo accessum praebere atque Clenodia, Ornamenta ... bona, proventus detegere ac indicare Ipsique Eppo ... ac hominibus ejusdem ... omni favore, ope et auxilio assistere praestoque adresse; imo hospitalitatis etiam studia exhibere debeatis et teneamini. Maria Theresia, Com. Leop. de Nádasd m. p., Andreas Mórícz m. p.« Arh. ep. rom. cat. Oradea, sub D. Nr. 29, 61/1748 Fasc. II.

2) V. »Cultura Creștină«. An. IV (1914) p. 259 urm. și 302 urm.

3) Îndreptarul după care au să se facă vizitațiunile începe așa: »După rânduiala a sfântului sobor tridentimului, pe sine să se socotească, și să-și aducă aminte; Mergând Domnul în vizitație, mai ales după rânduiala a 24 și după a treia, care s'au rânduit la acest sfânt săbor, încât va fi cu puțință să se facă și cheltuească. Pentru a lui curios lucru și dregătorie și pentru cai ca să nu le (fie) cu greu; și în lungă vreme celor ce să vor vizitălui; fără de zăbavă săsă isprăviască; după acestea nice dela preoți nice dela săteni ca să le facă pe voie, mită sau cinste să nu primească. Urmează apoi întrebările.

- a) Biserica din ce este făcută și cu ce este acoperită?
- b) Putea să va mai mult întrânsa slugi, sau nu se va putea?
- c) A cărui sfânt pă nume îi este hramul?
- d) Preotul grijește și ține curată sfta Biserică, precum se cuvine?
- e) Are biserica haine, și sânt bune?
- f) Potiriu, discos, pocrovețe din ce materie, și sânt bune?
- g) Biserica are cărți de tăt feliul, sau nu sânt de ajuns?
- h) Pământ bisericesc de arat și de cosit are sau nu? sau ceva iosagu de chilinu să fie bisericesc este au nu?
- i) De este iosagu bisericesc, cine îi ia hasna, sau ce fac cu dânsul?
- j) Este bine îngrădit țintirimul sau nu este nici de cât?
- h) Aflăsa la toată biserica dela Bgoiavlenie apă sfințită; și o fi de ajuns apa sfințită pentru lipsa creștinilor; sfințesc preoții în toată luna pentru (fo)los sau nu?

Sf. Cuminecăturd. Ține-se în loc curat, când a sfințit-o, nu e mucedă; ține preotul curat sfântul prestol; slugește totdeauna sfânta liturgie.

Sf. Isповедanie. Preotul spovedește la an, odată, ori mai de multe ori, dar poporeni, dar bătrâni? Celor ce să ispovăduesc, doară foarte greu canon le dă, doară toată ziua nui sloboadă să mănca, sau să bee; sau le dă pământ cu măsura, în loc de hrană; drept aceea pentru un canon ca acesta a-l dă oamenilor să să părăsască; toți preoții Bisericii, ca să nu să ingrozască oamenii pentru isповедanie și sf. Biserică.

Predicație și catachismușu. Propovăduesc în toate sărbătorile cu carte și fără carte, pe prunci învață-i rugăciunile?

Taina nunții. Înțaleg lege, să nu fie feciorul ori fata cu alte obraze încredințat, sau frație, sau cumătrie, pe carii îi oprește pravila sftei Biserici; să facă cununia înaintea mărturiilor; preotul în altuia Potoră nu este slobod nice a cunună, nice să slujască fără de slobozenie preotului de loc.

Pentru jurdmânt. Jurat'a preotul și înaintea cui (mărturisirea credinței). Trebuie să știm, ori care preot va fi adoară insurat, sau dintie să fie luat văduvă, aceluia nu este slobod a slugi sfânta liturgie. Unii preoți ca acestia carii sânt adoaoară insurați, sau dintâe au luat văduvă fără blagoslovenie vlădicească, nu poate ține parohie, nice nus în ciata preuțască, sau în privilegiul sf. Biserici, nice să poate primi în rândul nemișilor, de-i vor pedepsi sau îi vor și bate, vlădica nui (poate) pe unii ca aceia, ca pe ceialalți preoți ai ajută, pentru aceia că fiind adoară (a douoară) cununați sau dintâie au luat văduve și pe unii ca aceia îi vor pedepsi proștii sau îi vor bate, nu să pot scoate afară dintre cei proști, și unora ca acestora întâmplândulisă unele supărări ca acestea; să li să indrepteze nevoile nainte biraelor și a proștilor.

Preotul parohialnic. Numele, învățătura, cine l'a sfințit, de când este în dieceza Orăzii-Mari, statul familiar, nu-i leneș, sfădător, bețiv, săvârșește sf. liturghie, de bolnavi grigește, ascultă poruncile protopopului, vlădicului, vicariului; vicariul ori protopopul l'au așezat în parohie, ori de sine s'a așezat; dacă au fost schismatic, luat'a binecuvântare dela arhiereu?

Poporeni. În pace sunt. Pe cei ce joară, ori alte rele fac trebuie pedepsiți. Țin sărbătorile, posturile, cuminecă-se la Paști; părinții învață pruncii a face cruce, și precum că Dzeu este în trei fețe, și acelea trei fețe un Dzeu este, adevărat pe cei buni miluește, iară pe cei răi pedepsește, Crez intru unul Dzău, cele zece porunci învață pruncii?

Venitul Preoților. Are pământ de arat și rit de cosit; casa preotului satul a făcut'o și o ține, pământurile lucrează-le după tocmeala făcută cu preotul, cum capătă preotul plata dela bărbat și muere, ori dela casă, dar pentru botez, ingropăciune etc. cât capătă?

Diaconul și sfatul. Este om învățat, cu bună fire, ori sfădător; înțelege-se bine în cele bisericesti, cuminecă-se în pasesime, postește toate posturile, învață pruncii, feciorii, fetele? Ce venit au și după tocmeala lor plătește-li-se¹⁾?

Primind Meleție îndrumarea aceasta, la porunca eppului latin Forgách²⁾ pleacă în vizitarea parohiilor din districtul Beliuului. Amăsurat poruncei lui Forgách își ia cu sine asistenții săi, ceremoniarul și secretarul, apoi pe protopopul din districtul respectiv. În 3 Maiu 1750 ajunge în opidul Beél (Beliu), unde îl așteaptă protopopul Ioan Popa, preotul din Groși. Aici cercetează biserica sa, însă însemnările nu sunt făcute după ordul din îndreptarul dat de Forgách, cu toate că acela îl avea deja la mână.

Iată comunele vizitate de Meleție și lucrurile esperiate acolo.

1. **Opidul Beél.** Preotul *Ioan Popa*, ordinar de eppul Transilvaniei Inocențiu Klain, a trecut deja anul, de când cu știrea și facultatea primită dela arhidiaconul districtual s'a introdus în amintitul opid, unde funcționează ca paroh. Biserica e mică, scundă, ticluită din lemn și acoperită cu paie; potirul

¹⁾ Pe dosul îndreptarului aflăm următoarele: »După rânduiala sf. Biserici și sf. canoane trebuie săsă facă căutare sau vizitație după rânduiala și obiciaul rituşului grecesc, pentru parohialnicii preoți și pentru cei după dâșii rânduiri, intru slujba bisericască; trebuie ale luă sama și a întrebă în ținutul Vlădiciei Orăzii mari; intru aceasta Eparhie. Anii Dmnlui 1750 Iunie în 4 zile«. — Copie nesubscrisă, arh. ep. rom.-cat. Oradea.

²⁾ Vezi și la Bunyitay, Biharvármegye oláhjai s a vallás Unio p. 60.

și de sticlă, falonul învechit asemenea și patrafirul; biserica n'are nici o carte, precum nici preotul, dară la săvârșirea funcțiilor trebuie să le aibă la mână. Crăsnicul (sfătul) este om avut, deoarece, după cum se zice, este luat în conscripția comitatensă. Cantorul, om tânăr, este fiul unei femei sărace.

2. **Maros.** Preot este *Vasile Popa*, hirotonit de vlădica schismatic din Arad. Paroh de 16 ani în comuna aceasta, dela moartea soției lui e văduv, din fire blând și treaz, pentruce îl și laudă poporenii, la crâșme nu umblă. Biserica e făcută din lemn, dar bine întocmită. Potirul nu se știe, că oare din cositor este ori din tinichea albă; felonul și patrafirul sunt bune. Biserica n'are cărți, dar preotul are destule. Dintre credincioși unii amână sfânta cuminecătură până la sfârșitul vieții.

3. **Gross.** Preot *Ioan Popa*, paroh local de 60 ani, iară arhidiacon (protopop) al districtului de 50 ani. Biserica este în stare bună, acoperită cu șindile. Potirul e de cositor, felonul și patrafirul vechi, biserica n'are nici o carte; funcțiunile sacre le săvârșește din cărțile proprii. Cantor este fiul preotului.

4. **Hagymás.** Paroh a fost *Mihaiu Popa*, mort înainte de sărbătorile Crăciunului, în locul lui a venit interimal fiul arhidiaconului din Groși, anume *Ioan Popa*, Biserica e în stare bună, cu șindile acoperită. Potirul e din sticlă, felonul și patrafirul sunt bune, Cantorul e om cu stare bună; dorința i-ar fi, ca ordinar prin Il. Domn sufragane, să fie aplicat de preot aci. Inșă aflând judele cu ai săi de intențiunea lui, descoper fărădelegile aceluia înaintea episcopului, rugându-se să-l amoveze din stațiune.

5. **Tagadó.** Administrarea parohiei acesteia este concretută preotului din Cumănești, *Teodor Popa*, inșă fiind administrarea aceleia foarte grea din pricina distanței destul de mare, se roagă să denumească pe altul. Potir, patrafir și felon, precum nici cărți biserica nu are. Administratorul servește cu ale sale.

6. **Botfej.** Preotul: *Ioan Popa*, ordinar de episcopul unit din Transilvania; trei ani decând administrează parohia, după mărturisirea poporenilor, el este om bun, murindu-i soția, de 16 ani e văduv. Biserica e vechie și în ruine. Potirul e din cristal roșu, falonul și patrafirul sunt bune. Biserica are o carte de predici, cealalte sunt ale parohului. Cantor este un prunc, care locuește la preot. Sfătul e om în stare bună, e membru în congregația comitatensă.

7. **Karand.** Preot *Ioan Popa*, hirotonit de episcopul schismatic din Arad, de 12 ani administrează parohia. Biserica e în stare bună, cu șindilă acoperită. Potirul e de sticlă. Felonul și patrafirul sunt bune. Preotul este bigam. Dar se îngrijește ca sta liturgie altul să o săvârșască. Cantor nu este. Sfătul e om cu stare bună. Biserica n'are nici o carte, inșă preotul are.

8. **Nyermeg.** Preot un bătrân, cu mulți ani înainte hirotonit în Petrovaradin.

9. **Arcoș,** unde e paroh *Pascu Popa*, hirotonit de eppul din Arad, cu 15 ani mai înainte.

10. **Szék,** parohul *Chirila*, hirotonit de cătră vlădicul din Arad, cam de 7 ani.

11. **Cumănești,** parohul e *Teodor Popa*, ordinar de eppul din Arad, de 14 ani.

12. **Socaciu,** parohul *Nichita*, ordinar în Moldova, de 7 ani. S'a introdus cu știrea repausatului protopop Vasile.

13. **Chișlacu,** preot *Gheorghe Popa*, hirotonit în Moldova, cu 5 ani înainte.

14. **Craiova,** Preotul *Petru Popa* a intrat fără știrea diaconului, și nici n'a produs certificatele îndatinat.

15. **Șiad,** Preot *Mihaiu Popa*, preot de 40 ani, ordinar, precum se crede de eppul aradan, aici e paroh de 12 ani, are fiu de curând ordinar de eppul din Arad, însă îi este interzisă celebrarea sftei liturgii.

16. **Ocuriș (Ökrös),** preot *Ioan Popa*, hirotonit de eppul din Arad, de 9 ani, și de atunci neintrerupt păstorește parohia aceasta.

17. **Călacea,** preot *Isaia Popa*, a cărui tată tot aici a fost preot, hirotonit de eppul Aradan.

18. **Olcea,** preot *Vasile*, venit din Cociuba de un an, hirotonit de episcopul schismatic din Arad¹⁾.

Aceste 18 comune le înșiră documentul acesta, dar din un fragment aflat în arhivul episcopiei gr. cat. din Oradea așa se vede, că Meleție a mai vizitat și mai multe parohii din jurul Beiușului. Fragmentul acesta înșiră comunele: Briheni, Kolestye (?) Kempő (?) Szehudol, Kaluger, Henkeres, Nyirág, Főzis în modul și ordinea de până aci practică, neobservând strict îndreptarul dat de eppul Forgách. La sfârșit are un formular de sfințire a bisericilor românești și rutenești!

În 22 Iunie 1750 îl aflăm pe Meleție cercetând comuna Palhida²⁾ având de gând să cerceteze comunele de pe Ienin,

1) Datele acestea le-am primit dela adormitul canonic din Oradea-mare, Dl Ioan Butean; traducerea încă e alui, poartă titlul următor: »Vizitațiunea canonică a parohiilor bisericii orientale din districtul Beliului, făcută în 3-Maiu 1750«.

2) Despre vizitațiunea aceasta sunt mai multe protocoale, în limba ungurească și în românește; așa se vede cele ungurești au fost făcute pentru eppul latin, iar cele românești pentru uzul privat. Eu încă mă folosesc de cel românesc. În privința datului difer aceste protocoale, de oarece cel românesc pune vizitațiunile cu zece zile mai îngrabă. Dătul dela satele aci înșirate este luat din protocolul cel ungureasc. Despre vizitațiunea aceasta vezi și Bunyítay op. cit. p. 60 și urm.

Barcău și Luncă. Observările și le face după întrebările din îndreptar, deși nu literalmente, precum urmează:

Districutul protopopului Mihail Aoron.

1. Selo (satul) *Pelpahida*, (a lui Buti). In satul popa *Filip Timiaș*... Biserica de lemn, acoperită cu nadă, slabă biserică; preotul grigește și ție (ține) curată biserică, precum se cuvine; biserică golă, nu are nimica, potiru, discu și procip de cositori, odejda una de carton. Minei mare și penticostar, hram sfânt arhangel Mihail... pământ bisericii de arare 3 tebeli (de 3 cubule); biserică, sintilimu (țintirimul) obgrădit; biserică uu e svințită.

Svânta cuminatora (cuminecătură) preste an este curat și frumos țin(ută); sfeșnic cu cinste se ține; și heretonisit di episcopul Meletie; și se ispovedește peste anul; la praznice și Dumineci slugește svinta leturgia; pintru ispovedania creștinilor, unii se ispovedesc alții nu; povesta (predică) face tete Dumineca din carte; prunci și fete nua fost socaciu (datina) chilinește numa împreună cu norodul; pintru cununia punctul: am ispitit pe preotul, dupe pravilă este... inti muera lui și insurat; la svinta biserică nu e leaneș; bețiv nu e; protivnicul nu e; nice espereșul; diacul este învățat și nu e bețiv și bun om este, frate popii, și se ispovedește, dupe rânduiala svintei pravili, postește patru posturi¹⁾.

2. Iunie 22. Satul *Pociai*: esperesa *Mihail*. Biserica de lemne făcută și acoperită cu șindilă, destul de largă svințita De episcop Isaia Antonievici; hramul arhangel Mihail. Minei, penticostar, triod scris cu mâna, leturgia, catavasiaru, psaltire, octoihon, ciasloveț cu mâna scriet; potiru, discosu de cositori, pocrovețe de carton, odejdele de carton un rind; sintilim este; pamânt bisericii nu este; biserică nu are bani; pentru svinta cuminecătură este bun rând; pintru svinta ispovedania este bine; predicăție este; preotul cu intiu soțul; pintru taina nunții este bine, cum se cuvine; pintru jurământul preoteșc est; pintru preotul au heretonisit Vichentie Ioanovici aradanu vladica și este preot 22 de ani; oameni se ispovedesc și se cuminecă mai teț bine; de rândul venitului preotului așa este cași un gazdă. Pop Ioan căplanul espereasul plătește. Svetu bisericii estă, din toate plata a zecelea și un steag, adecă praporu.

3. Iunie 23. *Leta*. Biserica din lemn este făcută și acoperită cu șindilă; hram ustenie stii B'gorodiți.

Preoților, nu pre țin curat biserică, putir i discos izveda ot olova; și pocrovețele din carton și odejde de doi rinduri din carton; carti românești nu e nici una, rusești sânt penti-

¹⁾ Aici se află și o notă: »Szegény Istenben nyugodott Kostántin Pánovics görög unitus rituson lévő Presbyternek írása ki is Caeremonariusu valla az Mgos Meletius Püspök ur Eő Ngának. Anno 1750.

costar și trifologion și evanghelie. Pământ biserica nu are; sintilimu este; apa sfințita nu iaste; svinta cuminicatura este bine și destul; prestol nu este curat precum se cuvine; in Duminecelea și praznice slugesc leturgia; popi se ispovedesc amândoi; oameni poporani mai mult sunt neispovediți decât ispovediți, popi fac predicatia in tete Duminecele și popii ao căsătoria intii; popilor numele este: *Pop Damian*, popit de vladica Isaia Antonovici este popa de 13 ani; *Popa Dimitrie* popit de episcopul Meleție, este un anul. Dao popi (lor) satul de 4 saci pământ și ară satul lor; plătesc popi (lor) sateni câte o vică de tench(iu) (cucuruz).

4. 23 Iunie. **Cocod.** Biserica din tină făcută cu nadă acoperită; slabă biserică micuță; hram vaznesenia Hristovo; potir și discos și zvéda din cositori; antimisul nu este demult și rupt; preotul anume Poci Georgie... cărți nu este in biserica nici una; pământ, biserici nu este nici oțeră; biserica de o lature nu e; sftul bisericii estă; apa de bogoiavleanie nu estă.

5. 23 Iunie. **Șilind.** Biserica din pétra zidită și cu nadă acoperită, din luntru podobită frumos cu icónă, hramul este sti Nicolae; preotul grijeste de sventa biserică și ține curată precum se cuvine; potir, discos și zvedă din cositori, pocrovețe de matasă. Antimis svințit de vlădica Isaia; svintul trup in locul cinstit este și frumos; odejde de trei rinduri de materia de carton; trifologion, opștina, triod, postin, penticostar, octoihon velichi evangelia trucovanah i pisania și mineu cu brânca scris și ciaslovet tipărit, psaltire tipărit(ă), apostol tipărit. Biserica nu are pământ; este bine ogrădită; apa svințită de bogoiavlenia este.

Svinta cuminecatura ține in loc cuviința și curat și svințește o in doi septemane pintru se nu se mucedă și este totdeauna pintru betegi: prestol este curat cum se cade și proscomidia, și obrazele ține spălate; preotul se ispovedește in tot anul; in dumnezeestile praznice și Dumineci svinta leturgia pururea estă; poporani se ispovedesc toți și se cuminecă mai vrtoș in pereasim, predicatia face fără carte in tôte Duminecele; pintru prunci și pintru fetele impreună cu alt él vața; pintru vațatura svintei cuminecături ao vățatură, pintru cununia când vre se se cunune de trei ori dao instiintă(re) la biserică; popi numele *Chiș Vasilie*, din vățatură pote se fie; sao preoțit dela vladica de ardéli dela Ioan Cláin de 8 ani și de atunci tet intracesta estă popa; este fără mueră; așejatuse de vicaroș și dela protopop; poporeni sânt in pace și in dragoste bună; sărbătorile le țin, posturile le postesc și la biserică umplă; pământ de arat 2 tebulé, de cosit nimica; casa are forte re, preotului dao 2 vici de tenchiu de o gazdă; sprete doi, trei ani rămân in reștanța pintru sărăcia lor. Diacul cu fire bună din vațat póte fi, ispovoduit cum se cade, postitor; prunci nu póte vața neavând plată cu ce trei; plata e jumătate de vica ileatu grâu sau malaiu.

6. 24 Iunie. **Aciad.** Biserica din lemn, acoperită cu „șindilă“, pôte să se slujască întrânsa; hram punerea vesmântului (?); preoții o țin curată precum se cuvine; 3 rânduri de haine are, un rând de mătăasă cu flori aurite, 2 de carton, 2 potire și cu cei supsigu către ele, un rând de pocrovețe de mătăasă și cu flori aurite; cărțile: minei mare, triod, penticostar, octoih mare, evangelia, apostol, leturgiarion, trebnic, psaltire, ciaslov. Pământ biserica nu are nici alt venit; sintilim ogradit; apa dela Bgoiavlenie este. Svinta cuminecătura dela Joi mare svințită o țin curată și in loc cinstă se se ajunge preste an pentru betegi; prestol și proscmedia se țin curat, preotul ispovedește și cumineca; in tôte duminecele și praznicile svinta leturgia se slugește; preoții ispovediți sunt in tet anul; creștinii se ispovedesc in tete paréseme și se cuminecă teț; predicăția aste in tôte Duminecele și sărbătore cu carte și fără carte, și in celea mai jos poruncă preoții se poartă bine. Preoți parohiani sunt doi *Pavel Boris, Procopie Stefanovici*, învățați amândoi, precum e rânduiala rituşului, sfințiți dela Ioan Clain episcop dela ardeli de 8 ani; de atunci sunt in eparhia aceasta, in căsătoria dinții; smernici și cu fire buna, nus bețivi, biserica o păzesc, porunca episcopului și a protopopului ascultă, dela vladici strein nu se ține; in popor au pus protopopul cu știrea vicaroșului; pintru morți face liturgia sâmbăta tetdeauna. Creștinii sunt in pace bună; când praznicile spun preoții la biserica, creștinii nu lucrez nimica; prunci creștinilor de cum este putință elevața părinți. nice de arare, nice de cosire pamânt nu ao preoți, casele preoților slabe, una pe eclezia, a unuia preot și a diacului pe tacșă. Birul: 2 vici dela un gazdă; de botez 3 de cununie și de provod plata precum ține rânduiala tractuşului. Diacul pôte se fie, vațat, și cu fire bună, rândul biserici ști bine, treeste cu ispovedania și cu cuminecătură. Pruncii învață bine, iară plata e nimic; plata preoților fôrte cu nevoie se plătește.

7. 24 Iunie **Pișcolt.** Hramul bisericii arhang. Mihail, potir, discosi scl. din cositori, pocrovețe din carton, totașa și odăjdiile din carton; are psaltire, liturgie se face Dumineca și in sărbători; popilor dau de 3 Kebele se sâmântă pământ, popii *Pop Ioan* sfințit de Isaia inainte cu 10 ani, *Popa Petru* sfințit de Teofil episcopul Moldovei, inainte cu 8 ani; in dieceza este de 5 ani.

8. 25 Iunie. **Vaşad.** Biserica din lemn acoperită cu șindile, nu e svințita. hramul arhangelul Mihail; un stichar de carton, potir, discos, zveda din cositori, și pocrovețele din carton; cărți: minei, propovedanie și ciasoslov; sintilimu nu e obgradit, zabavindu-se cu facerea bisericii. Apa dela Bgoiavlenie iaste, preoți grijesc de oameni cei betegi; preotul slugește liturgia in tete duminecele și sărbătorile; popa se ispovedește; poporenii se ispovedește și se cuminecă și predicăția este in

tete duminicile; numele popi: *Pocol Pașc* preoțit dela Isaie de 12 ani și tet in satul acesta poporanu ție. nu e bețiv... popa are pământ, rit de cosire de 4 cară de fân...

9. 25 Iunie. **Tarcia.** Țarcva (biserica) din lemn acoperită cu nadă, poate fi de slujbă; hram stii Bogorodiți; biserica curată se ține; hainele bisericesti un rând de carton; potirul, discosul și zveda din cositor; cărți: triod, liturgia rusca, molitevnic: zivilimu este; svinta cuminecătura in tota dumineca se inoeste; prestolul curat... popa merge la betegi; liturgie este in toate duminacele și praznicele; popa se ispovedeste și poporani tetu se ispovedesc și mici și mari; povesta este in toate Duminacele numele popi *Șilagian* (Selăgian) *Petar*..., preoțit de Neofita, mitropolitul din București, este 11 ani, de când ao venit aice 7 ani, căsătoria dintiu; bine se poartă, bețiv nu e. Sarandarile și saracustele care dao poporani pintru sufletele morților îi slujește; săteni nu sunt între ei in buna liniște, are 4 chebeli aratură și omeni are; diacu nu are nici o plată, nice prunci invătă.

10. **Keresztur**¹⁾ Biserica făcută din lemn, acoperită cu trestie, acomodată pentru servițiu; hramul bisericii: arh. Mihail, dar încă nesfințită; odăjdile slabe; potirul din aramă; cărți are: octoihul; țintirimul e ingrădit; sfânta cuminecătură a morboșilor este făcută in Joia mare și o ține curată. Preotul se mărturisește. Predică ține in biserică in toată dumineca, tot atunci îi instruiază și pre copii. Preot este: *Nicolae Pap* și feciorul său *Ioan Pap*, ambii de capacitate mediocră. Nicolae a fost ordinar de Arsenie (Atanasie) eppul din Ardeal, ca 42 de ani mai inainte, și este de 20 ani in diecesă, iar Ioan Pap a fost sfințit de Meleție Kováts. Pământ nu are, căci poporul e sărac. Diacul ca pre alte părți, sfătul n'are remânere pentru domnul de pământ.

11. 26 Iunie. **Vedreș-Abram.** Biserica din lemn acoperită cu șindilă noă, hram adormirea Născătoarei; antimis, potir, discos, și zveda nu este; biserica noua din fundament încă nuie nice varuită; sintilim este. Svinta cuminecătură svințită din Joi mare; când are cele ce trebuesc atunce slugește liturghia; preotul se ispovedeste, poporani nu toți; predicatia este tete duminacele și praznicele; popa numele: *Blaga Stefești*, preoțit in Moldova din episcop Teofil, preoțind de 8 ani, de cinci ani in contractușu. Bețiu nu e, in crcima nu merge; omeni in pace sânt; sărbătorile ținule; postul nu țin svintul Petrului. Omeni umblă la biserică. Popa nu are nimica pământ, diacul și svătul nu are nimica, înca svătul el mână la lucru domnescu.

12. **Monospetri.** Biserica din lemn acoperită cu scânduri de mult. hramul bisericii Arhanghel Mihail,... Antimisul sfințit.

¹⁾ In exemplarul românesc nu se află Kereszturul, l-am luat din cel unguresc.

potir, discos și zveda din cositori. Svînta cuminecătură este svințită in Joi mare și ste in cinstit loc, cum se cuvine; preotul se porta cu cinste; svînta liturgia rar se slugește — pintru are cele ce trebuesc atunce slugește liturgia; preotul ispovedește, poporani se toți ispovedesc; predicăția este in tote duminecele; popi numele *Munari Gábor*, preoțit din vladica Isaia, de 3 ani, aice lacuește. Bețiu nu este, in crcima nu merge, omeni in pace sânt; sărbătorile le țin, omeni imblă la biserică. Popei se de pe tet anul pământ de arat de un chebel, fanul de 3 cară; diac: Popa Petru, nu are nimica; svetul umblă la lucru domnesc, nu este nimica plată.

13. **Satul Kieț (Cheț).** Biserica de lemn, forte slabă, acoperită cu pae, ploia întrinsa, hram Blagovestenie; antimisul otveșteni; potirul, discul nu e bun, spart, zveda din cositori; pocrovețele din carton, slabe; haine bisericesti nu are; cărți nu are biserică; apa din bogo iavlenie a fost; sintilim este slab; svînta cuminecătură, svințită din Joi mare, ste in bun loc, unde se cuvine; prestol nu ține bine, cu contradicție este asupra popi, cu savorul nu primesc pre el inluntru; poporani mai mult nu e ispovedit decât ispovedit... sărbătorile țin, postesc posturile, in biserică slab umblă ómeni; popi de este dau câte patru saci pământ; omeni ară popi pământ, diiacul are casa, prunci nu vața; pământ nu are. numa dau sateni; svatul nu are nimica plată.

14. 27 Iunie. **Ghiete.** Biserica slabă, acoperită cu pae, greu slugi in ea, nu e svințită, hramul svîntul arhangel Mihail; biserică hainele nu are numai potiru și ce trabă, pocrovețele de carton și slabe; cărți poncenia; sintilim bun; apă sfințită nu este; preotul grigește de bolnavi; liturgia rar se slugește; prestol nu ținut curat, preotul se ispovedește, poporani mai mult neispovediți decât ispovediți; casanie este in toate duminecele; popi numele *Niscă Tóder*, preoțit de vladica Vichentie Ioanovici ani 23 și tot aice au slugit; nu e svăditor, creștinii trăesc bine, in dragosta; sărbatorele țin; postesc patru posturi; pământ bisericesc 2 căbele, rîf de 2 care; diac este, are casă nu vață prunci; svetul, Domnului mână la slujbă; preotului plătesc poporani.

15. Iunie 27. **Itiu (Lüki).** Biserica din lemn bună, iară acoperemântul din nadă, nu e svințită; hram Bunavestire; cărți nu are, fără un polustav; haine nu are, vase nu; sintilim ogrădit; antimis nui; apă svințită are. preotul de bolnavi grigește, liturgia preotul slugește când se întâmplă cele ce trebuesc; preotul se ispovedește in tot anul de patru ori; ómeni se ispovedeste si se cuminecă; poveste spue in toată dumineca și in praznice; popi numele *Dușa Samuilă*, preoțit de Doșotei, episcopul Maramorșului, de ani 26; in eparhia este de noi ani; inti cununie; de beția de rabdare; creștinii sunt in pace și in linișta; serbătorile țin; postesc posturi tete (toate) 4; la bise-

rica omeni impla, rugăciuni face preotul; pământ de arătură nu are satul; de cosire este, dară domnii nu dau; nu este a bisericii; diacul are casa, plata nu are, fără popa plătește.

16. Iunie 28. **Suigul** (Szunyogh). Biserica din lemn slabă, acoperământul cu șindilă, slabă; hramul arh. Mihail și Gavriil; hainele nus; potirul și discosul din cositor iproci sînt; cărți poucenie, liturgia nu manscris; triod de tot este scris cu brîncă, ciasloveț cu mîna scris, un polustav, sintirim ogrădit; apă svințită estă; popa grigește de betegi; liturgia se slugește, când nu lipsesc cele trebuincioase; popa se ispovedește; creștini se ispovedesc cei mai mulți, poveste (predică) se face în tôte duminerele și praznicele; popa *Grigorie Ioanuț*, preoțit din Vichentie Ioanovici, episcopul Aradului ani 21; de atunci este în eparhia; bețiu nu este, nu e svadnic, întii cununia, creștini sunt în liniște bună; sărbătorele țin, postesc posturile tete 4; rugăciuni face cu cantorul și învața credin(cioșii); pământ nici de arare, nici de cosire nu are; diacul casă nu are, nici plată, numa popa plătește, svetul merge la lucru domnescu.

ȘTEFAN TĂȘIEDANU.

Liturghia sfântului Ioan în Paresemi*).

I.

Apropiindu-se preacuratele zile de reculegere sufletească a postului mare, se apropie totodată timpul critic al neorientării, al șovăelii atât de stricăcioase pentru noi, păstorii turmelor dela sate. Indoiala, nelămurirea se împreună și se generalizează progresiv în raport cu pondul, care se pune pe instrucția liturgică a clerului în școlile de leviți, cari, fiind ale noastre, pot îmbrățișa toate instituțiile, toată disciplina răsăriteană și în special pot să dea toată atențiunea dispozițiilor referitoare la celebrarea sf. liturghii. Instrucția teoretică întemeiată pe hotărîrile Conciliul provincial I. T. VI. c. II. al. 5 și ale Conc. prov. III. T. III. c. I. p. 5. de a nu servi sf. liturghie a sf. Ioan în zilele de Luni, Marți, Miercuri Joi și Vineri a postului Patimilor se împotrivește dorințelor înrădăcinate în practica din trecut a credincioșilor noștri de a aplică fructul sf. liturghii pentru ei ori pentru ai lor și în zilele numite.

Stăruirea credincioșilor de a le face destul deoparte și reamintirea instrucției de pe catedra seminarială de altă parte

*) Articolul acesta ne-a fost trimis în carnavalul trecut, din motive foarte ponderoase însă nu l-am publicat. Acum îl publicăm fără nici o observare, rezervându-ne dreptul de a publica în această însemnată chestiune și alte păreri în numerii viitori.

sunt izvorul confuziei subiective, ce se naște în cel ajuns în starea aceasta precum și a disparității de practică, ce urmează preot și preot, dupăcum adecă unul preferă a împlini dorința fiilor săi sufletești, altul se lipește de îndrumările teoriei. Ținuta noastră disarmonică se resfrânge și asupra credincioșilor, dând anză la fel și fel de tâlcuiri unele naive, altele ironice și grosolane.

Dacă au stăruiat vreodată credincioșii noștri, să continuăm practica „pomenită din bătrâni“, e de prevăzut, că în acest belșug de mizerii ne vor năpădi și mai mult cu cereri insistente de a servi sf. liturghie pentru iubiții lor de pe câmpul de bătălii ori din cele spitale militare. Ce e de făcut? Refuza-vom ori împlini-vom cererile fiilor noștri? *Este ori nu este iertat, să celebrăm sf. liturghie a sf. Ioan în Paresemi?* Convins fiind, că răspunsul la întrebările aceste interesează aproape pe toți preoții noștri, voi încercă să-l dau în cele următoarele.

Spre a putea ajunge la sfârșit avem să mâncăm cu statorirea tezei, că în biserică dreptul propriu și ordinar de a creă legi îl au episcopii ca urmași ai Apostolilor, căroră s'a zis: „ori câte veți legă, legate vor fi și ori câte veți deslegă, vor fi deslegate“, apoi conciliile legitime fie particulare, fie ecumenice. Pe lângă acești legislatori se mai admite însă și obștea credincioasă, care pe lângă anumite condițiuni încă poate concurge indirect la aducerea legilor prin uz, prin datină. Recerințele fundamentale ale datinei, care tinde a-și însuși putere de lege sunt: conformitatea cu legea firească, cu vreo lege pozitivă a dreptului dumnezeesc, cu legile morale, aptitudinea de a înaintă și ușură lucrarea mântuirii sufletești. Fără atributele aceste, datina nu-și poate însuși o altă recerință esențială: *încuviințarea tăcută a legislatorului*. O atare datină sprijinită pe durată de timp imemorabil poate alteră (prin abrogare, obrogare șcl.) legea scrisă, care îi stă în cale (consuetudo contra legem).

În privința disciplinei liturgice pentru postul mare biserica noastră înainte de promulgarea decisiunilor Conciliului prov. I., *lege scrisă* aveă numai canonul 52 al Conciliului ecumenic al VI-lea (trulan) dela anul 692. Canonul acesta dispunea să se celebreze *în toate zilele Paresemilor sf. liturghie a Inantesfințitelor*, afară de Sâmbăta și Dumineca și de ziua Bunei-vestiri. Analizând canonul acesta, îl aflăm compus din 2 părți: una negativă (să *nu* se celebreze în postul mare liturghia sf. Hrisostom) și una pozitivă (să se celebreze a lui Grigorie

Dialogul!). In biserica noastră partea pozitivă a acestei legi scrise a trecut în desuetudine, nu s'a executat, dovadă însuș Triodul, în rubricatura căruia sf. liturghie a Inaintesfințitelor e prevăzută numai pentru Miercurile și Vinerile postului mare, nu și pentru Luni, Marți și Joi. Practica a mers însă mai departe, ea a desăvârșit ceea ce Triodul a făcut numai în parte¹⁾.

Așa s'a abrogat partea pozitivă a acestui canon mai mult decât milenar iar partea negativă a legii scrise a fost atăcată de *legea nescrisă*, de *datina* obștei credincioase, din ținuturile acele, în cari românii uniți s'au *îndatinat* a lucra într'acolo, ca jertfa sfântului altar să li-se aplice lor fără considerare la caracterul timpului, deci și în Paresemi și încă în toate zilele comune.

Datina aceasta întrunește toate condițiile unei „consuetudo contra legem“. Dovezile sunt următoarele: 1. Sf. jertfă liturgică are, pe lângă altele, și efect curățitor de păcate (propițiator), în urma căruia promovează mântuirea sufletelor, așadar celebrarea ei în orice vreme contribuie la opera mântuirii sufletești. 2. Oferirea sf. liturghii în timpul postului mare nu o oprește legea naturală, legea morală, nici legile pozitive dumnezeiești, adecă datina numită nu se împotrivesc nici unei legi, ce să nu se poată schimba. 3. Vechimea datinei o dovedește tenacitatea, cu care se alipește poporul de ea în butul încercărilor mai noi de a-l capacita să nu dorească a i-se celebra sf. liturghie în zile oprite. Cine cunoaște rezerva cu care se poartă poporul nostru față de orice înnoiri, va admite că datina aceasta, la care ține cu toată tăria, nu este astăzi, nu a fost la 1900 (când s'a celebrat Conc. prov. III.) și nici la anul 1872 (anul celebrării primului Conc. prov.) un obicei produs de ceva curent nou, un obicei de curând născut, ci un uz vechiu, a cărui rădăcini se întind în trecutul depărtat. 4. Consensusul din partea legislatorului, care e de lipsă să se acoarde datinei spre a fi aceasta capabilă să schimbe legea scrisă, așijderea l-a avut datina noastră. Legislatorii (episcopii) bisericii noastre în mare parte au crescut în case preoțești, unii dintr'înșii înainte de a urcă treptele scaunului arhieresc au fost păstori sufletești, au purtat oficii protopopești, iar cu togiagul puterii legislative în mână au cutrierat teritorii însemnate, au făcut vizitații canonice, cu prilejul cărora de sigur

¹⁾ Vorbesc despre practica bisericilor dela sate, nu despre aceea a bisericilor catedrale și a mănăstirilor.

și-au câștigat cunoștință despre datina de a servi liturghia sf. Ioan contrar canonului 52 al conciliului trulan. Datina cu toate aceste s'a menținut, legislatorii nu s'au nizuț a o extirpă, va să zică și-au dat învoirea — *facendo* — la practizarea ei.

Așa s'a urmat disciplina liturgică în biserica noastră până la anul 1872.

II.

Precum apare din cele înșirate, părinții întruniți la cel dintăiu Conciliu al provinciei mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș aflară așadar canonul al 52-lea al sinodului trulan alterat, în parte, de cărțile liturgice-rituale și abrogat, cu totul, de datina devenită *lege*. Acestei datini prefăcute în lege i-se împotrivesc Conc. I. prov. în Titlul VI. c. II. alin. 5 și 8. dar nu reînvie dispoziția veche originală (deși se provoacă la canonul citat), ci se lipește de schimbarea săvârșită în Triod și zice: „Modul cum trebuie să se facă serviciul liturgic se cuprinde în Liturgier, după care în biserica noastră se disting 3 liturgii, anume: liturghia sf. Ioan Gurădeaur, care se face preste tot anul afară de timpurile, pentru cari sunt prescise alte liturghii; liturghia sf. Vasilie, care se face în ajunul Nașterii Domnului și al Botezului, dacă nu cade acela Sâmbăta ori Dumineca (căci atunci în ajun se pune a sf. Ioan, iar în ziua de sărbătoare a sf. Vasiliu), *la prima Ianuarie fiind sărbătoarea sf. Vasiliu, în cinci Dumineci ale marelui post, în Joia mare, mai încolo în Sâmbăta mare, precum și în Vinerea mare, de nu cumva Bunavestire cade în ziua aceea, căci atunci se ține liturghia sf. Ioan Hrisostom. Liturghia sf. Gregoriu, așanumită a Presanctificatelor, care se face în toate Miercurile și Vinerile marelui post, precum și Lunia, Marția și Miercurea din Săptămâna cea Mare*“.

Tălcuind canonul acesta după cuprinsul său literal, aflăm că el în locul prim ne îndrumă la cartea în care se cuprinde „modul cum trebuie să se facă serviciul liturgic“, adecă rânduieala sfințelor liturghii. Aceasta ne-o dovedește și contextul, căci în alineatele următoare (6—8), înșirându-se cele 7 laude dumnezeiești și alte funcțiuni sacre, așșderea ne îndrumă la cărțile rituale, în cari se cuprind ele, dar nu statorește (canonul cit.) vremea servirei lor. Timpul (zilele) celebrării sfințelor liturghii se expun, ce e drept în alineatul citat, dar, precum arată și construcția sintactică, numai în mod secundar. Neavând însă nici o dispoziție luată direct pentru decretarea

zilelor menite pentru una ori alta dintre sf. liturghii, caută să rămânem pe lângă aceasta și să analizăm în sine precum și în raport cu *legea nescrisă*, cu care are legătură, de care însă se deosebește în cuprins.

În locul citat mai sus în întregime se înșiră toate zilele, în cari se aplică sf. liturghie a sf. Vasilie și a Înaintesfințitelor iar despre sf. liturghie a sf. Ioan cetim: „*se face preste tot anul afară de timpurile, pentru cari sunt prescrise celelalte liturghii*”. Știind că pentru celelalte liturghii nu sunt rezervate timpuri (restimpuri) ci numai anumite zile, urmează, că în expresiunea „*afară de timpurile*” a Conc. nostru nu vom găsi restimpuri (bunăoară postul mare) ci numai zile. Tâlcul acesta îl îndreptățește textul latinesc al Conc. citat, unde cuvintele „*afară de timpurile*” sunt redată cu „*exceptis diebus*”. Amăsurat canonului analizat pentru „*celelalte liturghii*” sunt menite următoarele zile ale Paresemilor (restimpul, care ne interesează): toate Miercurile și Vinerile, cinci Dumineci (I—V), Luni, Marți, Joi și Sâmbătă din săptămâna mântuitoarelor Patimi.

Prin urmare în zilele *celelalte* (Dumineca Floriilor, Luni, Marți, Joi și Sâmbăta din săptămânile I—VI) în toate *se poate celebra sf. liturghie a sf. Ioan Hrisostom*.

Acesta-i înțelesul real, literal al Conc. prov. I. T. VI. c. II al. 5. devenit obligator, începând din 30 Maiu 1882 (ziua promulgării decisiunilor acestui Conc.). În acest senz îl repețește Conc. prov. III. în T. III. c. I. al. 15, provăzându-l cu putere obligatoare mai stringentă și oferind totodată posibilitatea de a se putea abate (cu autorizare mai înaltă) dela dispozițiile lui. „*In biserica noastră — așa glăsuesc părinții Conciliului III. — se deosebesc 3 feluri de liturghii... Preoții sunt datori a observa exact disciplina bisericii noastre privitor la celebrarea acestor liturghii și nu le este iertat a celebra o liturghie în locul celeilalte p. e. a sfântului Ioan Gurădeaur în locul liturghiei Presanctificatelor, fără autorizare dobândită dela Ordinariat*”.

Deodată cu intrarea în vigoare a hotărârilor conciliare, cu cari ne-am ocupat, datina de a servi sf. liturghie a sf. Ioan în orice zi a postului mare, a suferit următoarele schimbări: 1. dela 1882—1906 a fost iertat a celebra liturghia sf. Ioan Luni, Marți, Joi și Sâmbătă în 6 săptămâni (I—VI) din Paresemi și în Dumineca Floriilor, preoții cari au celebrat-o și în vreuna din celelalte zile s'au făcut vinovați de transgresiunea Conc. prov. I. 2. Dela 1906 încoace (când s'au publicat deci-

siunile Conc. prov. III.) stă nealterat dreptul de a servi în zilele amintite; celce e rugat cu stăruință de credincioșii săi să le aplice sf. liturghie și în zilele rezervate „pentru celelalte liturghii“ trebuie să-și exopereze autorizare spre a putea „celebră o liturghie în locul celeilalte“. Cine celebrează în atari zile fără autorizare, este călcător al Conc. prov. I. și al Conc. prov. III.

III.

Explicarea de până aci e în contrast cu interpretarea forurilor noastre bisericești. Așa d. e. Ordinariatele, când împart spre celebrare liturghii, demândă, să nu fie servite Lunia, Marța și Joia din Paresemi; dacă cu ocaziunea vreunui sinod protopopesc se celebrează sf. liturghie în vreuna din zilele aceste, șeful e luat la răspundere etc.

Interpretul cel mai autentic al fiecărei legi este, fără îndoială, legislatorul. Așa și în cazul nostru. Numai cât interpretarea aceasta ipercanonică — să-i zicem așa —, care nici decum nu se poate scoate din cuvintele hotărîrilor conciliare, se opune unei legi limpezi, absolut neîndoioase, legii izvorîte din datină. E preste toată îndoiala, că legislatorul are drept și putere a abrogă legea datinei, dar fiind vorbă de o lege, la care ceata creștinească ține cu cerbicie și însăș legea e salutară în grad superlativ, credem a nu greși, când zicem, că abrogarea numai prin o *lege* contrară, limpede și expresă se poate săvârși cu efect și fără sguduiri. Până la crearea unei atari legi fie-mi iertat a repeși cu modestie concluzia de mai sus: preoții cari celebrează sf. liturghie a sf. Ioan Gurădeaur Lunia, Marția și Joia din săptămânile I—VI ale Paresemilor fără a cere autorizare mai înaltă, în parohiile acele în cari celebrarea aceasta e o datină veche, adânc înrădăcinată, — nu sunt călcătorii Conciliilor noastre provinciale¹⁾.

Dr. VASILE CERGHIZAN.

¹⁾ Liturghiile primite dela Ordinariat nu-i iertat a le celebră în zilele aceste, pentrucă Ordniariatul o interzice aceasta direct.

În articolul de față m'am mărginit la partea strâns canonică a chestiei; dacă va cere lipsa mă voiu extinde și la prescritele Triodului. De astădată anticipez numai atâta, că tâlcuirea dată nu e contrară Triodului și că eventuala călcare a vreunei rubrici din tipic, nu induce vinovăția transgresiunii Conciliilor provinciale.

Insemnări.

„Procanonul“ lui Petru Maior. În 1894 prof. C. Erbiceanu a publicat în București, „după manuscrisul autograf existent în academia română“ — cum spune dsa pe copertă —, o broșură de 100 pagini, intitulată „Procanonul lui Petru Maior“. În fruntea cărții a pus o introducere mai lungă (XXI p.), iar la câlcâiul paginilor procanonului însuși a presărat o seamă de note, din cari d. E. ni-se prezintă ca un înverșunat dușman al bisericii noastre, ale cărui îndeletniciri cu opera „unitului“ Petru Maior sunt de a se mulțumi curat numai urei ce ne-a purtat. Singur așa se poate înțelege, că cineva, care ajunge apoi membru al academiei române, să poată scrie la anul Domnului 1894, că „uniația — cum îi zice — n'a adus nici un folos, nici religios, nici politic, Românilor“.

De atunci d. Erbiceanu a murit, s'a mai potolit parecă și ura ce ne-a purtat-o atâta vreme biserica neunită, „Procanonul“ însă trăiește. Mai mult. E pe cale chiar de a întineri în forma unei noi ediții, pe care ne-o pregătesc dd. dela Sibiu, cari îngrijesc „Revista Teologică“.

Nu știm în ce stadiu a ajuns până azi afacerea acestei retipăriri, dar anunțarea ei sgomotoasă și mai cu seamă întrebuințarea ei anticipată — în forma cum se face în numărul ultim 3—4 (Februarie) al revistei dlor —, ne lasă să întrezărim și ne face să credem, că noua ediție revăzută (sic!) va fi un adevărat eveniment pentru teologia fraților sibieni. Toate semnele arată, că acești domni sunt de convingerea, că în procanonul lui P. Maior au pus mâna pe un foarte bogat arsenal, din care fără nici o trudă vor scoate, rând pe rând, ca dintr'un al doilea Guettée, dovezi „nerăsturnabile“ împotriva dogmelor, cari îi despart de biserica noastră. Revista va avea pentru multă vreme o hrană foarte ortodoxă — se va putea ascunde dl Gruia! —, iar uniții vor crepă de necaz!...

Ei bine, am citit și noi în prima lui ediție faimosul „procanon“ și, fără să ne gândim să stricăm cât de puțin voia și planul celei de a două ediții, ținem totuși să fixăm de pe acum, că oricât de „erudit“ să fi fost autorul lui, și ori cu câtă grijă să fie grupate și lucrate argumentele ce le opune „Italianilor“ marele aderent al „Gallicanismului“, și „Iosefinismului“ — preste cari s'a trecut demult la ordinea zilei —, „Procanonul“

nu are o singură pagină care să poată fi pusă serios în fața argumentelor de azi ale teologiei noastre catolice. O spunem aceasta pentru liniștirea celor ce ar fi poate slabi de înger în tabăra noastră, și pentru orientarea domnilor teologi dela Sibiiu. O spunem, deși avem convingerea că domnia dela „Revista Teologică“ n’au putut să ignoreze acest lucru nici până acum.

Dar atunci, se va întrebă cineva, ce rost mai are, sau a avut, retipărirea?! — Ce rost? Iată vi-l spunem: Se va bucină în lume, că un „unit“ de talia lui P. Maior a putut să fie așa de puțin unit, încât a putut să scrie „procanonul“, și, dupăcum se vorbește, — le-o șoptim noi aceasta — eră pe aci să ajungă vlădică... neunit la Sibiiu. — Și pentru atâta se plătește să faci o nouă ediție a „procanonului“?! — Se pare că dă, fiindcă va fi împărțit ca premiu acelora, cari de dragul lui vor sprijini — așa se crede — mai efectiv ieșirea revistei sibiene.

Dar încheiem de astădată, în convingerea, ce nu credem să ne înșele, că în curând vom mai avea prilejul să putem reveni asupra drăguțului de „procanon“.

Dr. Alexandru Rusu.

*

Ale cui sunt venitele stolare? Răspunsul la întrebarea aceasta e ușor și limpede: ale preotului, care împlinește serviciul bisericesc împreună cu venit stolar. Sunt însă cazuri, când principiul acesta nu-i iertat să se valideze. Așa, dacă unui preot i-se administrează un sacrament ori sacramental, preoților fungeți nu le e permis, să încaseze stolă, fiindcă alt principiu zice: Clericus clericum non taxat. Principiul acesta are valoare și atunci, când un preot străin administrează ori cooperează la administrarea unui sacrament ori sacramental pentru binele vreunui membru din familia altui preot, dacă acesta singur ori numai singur n’ar putea, ori n’ar fi consult să funcționeze. În cazul ultim preotul străin poate lua cheltuelile efective. O practică analoagă urmează în general și medicii, când e vorba de curarea lor și a membrilor din familiile lor.

Alt caz e, când un preot bolnav, ori care absentează din parohie din motive acceptabile, se substitue ori e substituit prin frații preoți din apropiere. Și în cazul acesta cred a nu greși, accentuând, că administratorul interinal ar lucra împotriva dragostei colegiale, dacă ar duce cu sine venitele stolare,

afară de cazul, când absența ordinarului ar fi împreună cu venite asemenea, ori mai mari ca cele regulate. Cât de rău i-ar cădea unui preot bolnav, cu familie și mai ales fiind și în o stare materială modestă, când ar experia, că substitutul adună prescurile, banii și altele și le duce cu sine, nelăsându-i nimic atunci, când e mai avizat la venitele acelea. E adevărat, că canonul 40 al. 2. al sinod. din 1869 îndreptățește pe administratorul interimal, care împlinește funcțiunile, să ia competențele stolare, dar dispoziția aceasta are valoare numai pe timpul anului de doliu. „Regulamentul pentru organizarea învățământului“, în § 198, dispune în mod just și echitabil, ca învățătorul în concediu de 2 și chiar 6 săptămâni să fie suplinit cu totul gratuit. Dispoziția aceasta înțeleaptă, per analogiam, se poate aplica și când e vorba de supletura în oficiul preoțesc. La toată întâmplarea administratorul interimal își poate lua spesele efective, iar restul venitelor stolare numai în cazul, când cel substituit ori familia aceluia insistă, să le ia și pe acelea. Altcum, chestiunea aceasta o regulează până acum numai dragostea și nu dreptul.

Senior.

CRONICĂ.

Trei zile de ajun pentru pace. »*L'Osservatore Romano*« în nrul său din 27 Maiu aduce o scrisoare a Papei către cardinalul Serafino Vannutelli, decanul sacrului colegiu. Sfinția sa s'a simțit îndemnat să scrie șirele aceste, pentru ca să țină loc alocuțiunii, ce ar fi spus-o cu ocazia consistorului papal, care nu se poate întruni pe urma stărilor actuale.

În termeni plini de demnitate arată pașii întreprinși de Vatican pentru restabilirea păcii, succesul avut și desiluziile îndurate. O durere adâncă străbate cuprinsul întreg al scrisorii. Este durerea unui părinte ce-și vede fiii învrăjbiți și nu poate și nu știe cum să-i împace. În accentele triste ale cuvintelor lui Benedict XV se topește oarecum tot amarul sufletelor tuturor. El însă are încă nădejde. Și parecă tocmai împotriva nădejzii el crede într'insa, cum spune Scriptura...

Și acum cași mai înainte el vede licăritul zorilor păcii mai mult în efectul rugăciunilor decât în succesul diplomației. De aceea îndeamnă pe toți supușii săi sufletești să țină împreună cu el trei zile de ajun strict pentru pace.

Aceste trei zile de ajun pot fi continuativ ținute ori despărțite una de alta.

Nu putem, decât să îndemnăm cu toată inima pe preoții noștri să-și sfătuească credincioșii la ajunul pentru pace. Mai bine ar fi, dacă satul întreg ar ajună deodată în zile stabilite de preot în conțelegere cu poporenii. Natural, că dacă cineva ar călca ajunul în zilele respective, nu ar comite păcat, netractându-se nici de un vot, nici de o poruncă expresă bisericască, ci numai de un sfat. (ic.)

*

Mare procesiune impetratoare. În 30 Maiu a văzut Budapesta una dintre cele mai imposante procesiuni bisericesti. Sute de mii în frunte cu reprezentantul Maiestății Sale, cu membrii corului episcopesc catolic și cu membrii guvernului și-au manifestat sentimentele de evlavie, de pocăință, de speranță și de încredere în Părintele ceresc, care singur poate liniști viforul turbat, ce s'a deslănțuit în întreagă Europa, nimicind tot ce-i stă în cale. Cu deosebire capitala țerii a înaintat între rugăciuni și cântări sfinte la locul, unde se păstrează Dreapta întâiului rege ungar. Mâna cea sfântă s'a purtat pe străzile cetății, implorând poporul întrepunerea la Dumnezeu a sfântului Ștefan, care a ridicat acest regat pe temeliiile de stâncă ale principilor evanghelice, care oricât de mulți i-ar fi dușmanii va dăinui până când temelia aceasta nu va fi delaturată. Sf. Ștefan cu clenodiul acesta prețios al Ungariei, considerând compoziția etnică a acestei țeri, a scris fiului său și importante învățături: „Az egy nyelvű s egy szokású ország gyarló és töredékeny. Azért, fiam, meghagyom neked, viseltessél s bánj velők (különféle nyelvekkel) tisztességesen, hogy veled és nálad örömeoseb tartózkodjanak, mint másutt. Mert ha te azt el akarnád rontani, mit én épitettem, vagy azt szétszórni mit én együvé gyűjtöttem, országod kétségtelenül tetemes kárt fogna vallani...” (Holzwarth, Világtörténet. t. III. p. 588). — Dumnezeu, pentru intercesiunea sfântului Ștefan, să apere existența și viața statului amenințat și să scrie în inimile tuturor sfaturile și învățăturile, ce le-a dat întemeietorul Ungariei fiului său Emeric! (șr.)

*

„Pocăiții” și Biblia. Prin Septemvrie, călătorind pe tren, am întâlnit mai multe femei de pe Târnave, cari veniau

dela Cluj, unde își cercetaseră bărbații mobilizați. Fiecare avea câte o cărticică în mână. Eră Evanghelia lui Marcu, într'o broșură mică, de câteva pagini. Au cumpărat-o pe prețul de 6 fil., — dela un „pocăit“, care în decurs de un ceas — după spusa lor — a desfăcut dintr'ânsa în sala de așteptare dela Cluj o păreche de desagi. Citiau cu multă evlavie — și mă întrebă: ce fel de carte e asta? Bună carte? — Mulți ne-au zis că nu e bună, că e de a „pocăiților“, spuneau ele. Dumnezeu știe, — dar noi nici un rău nu găsim într'ânsa, numai cuvântul lui Dumnezeu! — Am crezut, să nu le răspund direct la întrebare. Imi mușcam însă mereu buzele și mă gândiam: Ce bine ar fi, dacă aș putea să spun femeilor acestora deschis și cu efect, că broșurica, ce o țin în mână e o traducere greșită — slabă, tendențioasă, dar este colo și colo o traducere autentică, — bună, care deși nu se poate căpăta cu prețul de 6 fileri (căci noi nu suntem așa de bogați) — ci cu un preț de 20—30 de fileri, din care însă oricine poate trage adevărat folos! Mai ieri-alaltăieri iar am călătorit pe tren — cu un pocăit. L-am văzut, împărțind oamenilor ediții britanice de ale Noului Testament, gratuit ori pe bani — n'am tras bine seama. Și iar m'am amărit întru inima mea. M'a mai îndulcit nădejdea, că știrile îmbucurătoare despre publicarea sf. Scripturi la Blaj se vor realiza încurând. Să sperăm, că noua Biblie va fi și bună și, din dărnicia celor mai aleși ai noștri, și ieftină. (sp.)

*

„A murit moarte de erou pentru patrie“. Ministrul nostru de justiție sub nrul 15,146—1915 a dat un ordin-circular cătră toate oficiile și amploiații resortului său, ca numele tuturor eroilor, cari au murit pe câmpul de luptă ori în urma ranelor primite ori a morbului contras în războiul actual, să se eternizeze în un chip deosebit, pentru ca posteritatea să nu uite jertfa eroică a acelor. În sensul acestui ordin, în toate scrisorile oficioase, în cari se face amintire de persoane, cari și-au dat vieța pentru patrie, în loc de expresiunea: „mort“, au să se întrebuițeze cuvintele: „a murit moarte de erou pentru patrie“. — În ordinul acesta încă ne place, să întrezărim aurora dreptății distributive, care se va face nu numai memoriei repositurilor, cari pentru eroismul lor „vor luă împărăția podoabei și stema frumseței din mâna Domnului“ (Înt. lui Sol. 5, 17), ci și tuturor, cari, sub respect personal, formează patria

și cari cu rar și adevărat eroism în cele mai grele zile au apărat și susținut statul cu arma, cu plugul, cu sapa, cu coasa, cu rugăciunile, cu lacrimile, cu durerile și cu cinstea lor. (șr.)

Cărți și reviste.

M. Theodorian-Carada. »Medalii și Plachete«. București. Editura »Flacăra«. Str. Câmpineanu Nr. 40. Prețul lei 1'50.

O frumoasă galerie de tablouri bine redată, iată definiția exactă a broșurii acesteia de 160 pagini în 12°. Aproape toți bărbații cari au ridicat valuri de interesare generală în România sunt zugrăviți aici. Dl M. Theodorian-Carada ne dovedește, că îi cunoaște bine, i-a privit de aproape și așa a putut să le prindă trăsăturile personalității cu o ușurință minunată și cu o fidelitate dusă până la scrupul.

Prea abil spre a se pune față cu unele curente, când conștiința de istoric contimporan nu-l obligau la aceasta, dl Theodorian își are totuși puntea de trecere pentru caracterizări sibiuitoare, când le-ar afla necesare. Sincer, nu se silește niciodată să scuze greșelile celor pentru cari dsa pare a avea un fel de cult, cum nici nu voește să uite — și aceasta mai des — lațura frumoasă din liniile unui profil puțin simpatic.

O lume întreagă ni-se desvălește mai ales nouă celor de dincoace de hotare și este un bine acesta, pentru care noi nu știm, cum să fim mai recunoscători celui ce ne-a introdus într'ansa.

Așteptăm, ca golurile neumplute încă din galeria aceasta să le vedem prinse cât mai curând într'un alt volum de »Medalii și Plachete«. (ic.)

*

În nr. 3—4 din a. c., »*Revista Teologică*« se leagă de articolul meu »Sf. Apostol Petru la sf. Sinod din București«. Nu aş avea nimic de obiectat, dacă autorul articolașului din Sibiu ar fi dat exact rezumatul celor ce am spus atunci. Din nenorocire, acel autor, deși a citit măcar discursul I. P. S. Konon, pe care l-am reprodus ad-literam, discurs prin care Primatul se opune hotărît la ștergerea din molitvă a cuvintelor, din care reese, că puterea de a deslegă a fost dată de Mântuitorul »Sf. Apostol Petru« și nu sfinților ucenici și apostoli; se face a înțelege, că a fost numai vorbă de titlul de Verhovnic.

Un anumit fel de a polemiză, cu care nu sunt obișnuiți oamenii de felul meu, m'ar fi dispensat de orice răspuns. Iubirea de adevăr mă obligă însă să dau pe față meșteșugirea, cu care se încearcă a deplasă chestia. Și fiindcă cu acest prilej, »*Revista Teologică*« găsește nimerit, a se sluji de așazisul »Pro-

canon« alui Petru Maior, creștinește o sfătuesc să nu dea prea mare importanță manuscrisului cu acest nume, ce se găsește în arhivele Academiei Române. Mai întâi, pentru că Petru Maior nu a fost niciodată o autoritate dogmatică; al doilea, fiindcă nu este de loc sigur, că acest pamflet este opera marelui nostru istoric. Dar admitând chiar, că într'adevăr Petru Maior — pe când era mâniat pe cei din Blaj — a putut scrie »Procanonul«, tot nu face parale, pentru că omul la mânia ori din patimă, scrie multe nerozii, pe cari apoi le regretă. În fine nu trebuie trecut cu vederea, că Petru Maior, dacă ar fi crezut ce se citește în »Procanon«, trebuia numai decât să se facă neunit. Petru Maior însă chiar episcopie neunită a refuzat, și a preferat să moară protopop unit. Ba mai mult: ce brumă a agonisit în viață, prin testament a lăsat Blajului și unei biserici latine din Pesta. Lucru ce nu ar fi făcut niciodată autorul Procanonului, de care se slujește »Revista Teologică«.

Deci dar: inai domol cu »Procanonul« și nu deplasați chestia.

De altfel, noi în articolul care nu a plăcut dlor dela Sibiu, nu am făcut alta, decât am reprodus o cuvântare oficială a Primatului României, și i-am adus laudele, ce se cuvin totdeauna celor ce vorbesc cinstit și din iubire de adevăr. (M. Theodorian-Carada).

Am dat acest răspuns al apreciatului nostru colaborator, deși în parte a fost prevenit prin însemnarea pâr. Dr. Alexandru Rusu, care era tipărită, când ne-a sosit. Astfel întregindu-se reciproc, credem, că vor putea servi mai bine de material pentru meditat fraților dela »R. T.« sibiiană. *N. R.*

TELEFON.

A. Viena. Apelele, ce le adresăm restanțierilor noștri, sunt dese, fiindcă starea materială ne silește să cerem ce e al nostru.

Dr. B. București. Cartea e gata și credem că are să Vă placă, deși nu e tocmai după dorința Sf. Voastre. Exemplarele dorite Vi-se spedează deodată cu acest număr.

N. Tulgheș. Noi nu chităm abonamentele la acest loc numai când expres ni-se cere, ori când sunt ceva nedumeriri. — Dela Sf. V. am primit în 17 Ian. a. c. cu chèque cor. 10, iar în 25 Maiu cor. 15 cu asemașiune. Despre suma de cor. 20, ce ați trimis-o în 20 Ian. a. c. nu aflăm nici o urmă în cărțile noastre. Ar fi bine să o reclamați.

I. P. P. Presaca. În abonament ați plătit câte 5 cor.: în 1 Febr. și 13 Sept 1911; 29 Ian. și 5 Dec. 1912; în 22 Ian. și 24 Nov. 1913; în 24 Iunie 1914; în 12 Ian. și 31 Maiu 1915.

N. C. P. Ponorel. Plata abonamentului Sf. V. e achitată și pe sem. I. a. c. — Suma de cor. 6. s'a transpus Pâr. Dr. Nicolescu, cassariul reuniunii de misiuni.

P. Budapesta. Abonamentul DV. e achitat până în 31 Dec. 1914.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.